

STEFAN
CĂZIMIR

„Zidarul“*

de Dan Tărchilă

Unele deschideri spre mit se făceau observate și în lucrările mai vechi ale lui Dan Tărchilă, atît în pie-sele sale istorice, cît și în cele de inspirație contemporană. Prin ultima lui creație, **Zidarul. Unsprezece variațiuni dramatice pe tema legendei „Meșterul Manole”**, dramaturgul se instalează decis în spațiul mitologiei autohtone, abordînd în chip original unul dintre motivele ei centrale. Mitul Meșterului Manole beneficiază, după cum se știe, de o bogată tradiție literară, numai în cuprinsul dramaturgiei fiind de amintit, într-o enumerare incompletă, piesele lui N. Davidescu și A. Maniu, ale lui V. Eftimiu, L. Blaga, O. Goga, precum și — mai aproape de noi — ale lui Darie Magheru, Horia Lovinescu, Valeriu Anania, Paul Everac. Cele mai multe dintre ele se aplecau îndeobște asupra dramei meșterului, obligat să aleagă între chemările iubirii și exigențele necruțătoare ale artei. În „variațiunile dramatice” ale lui Dan Tărchilă, atenția cea mai stăruitoare se fixează asupra domnitorului și a dramei acestuia, izvorită din oscilarea între două tendințe opuse: de o parte — rațiunea politică, de alta — setea de adevăr.

Ne aflăm la Curtea de Argeș în ziua de 15 august 1517, hărăzită sfințirii lăcașului. Neagoe se zburciună din teama că zvonul despre îngroparea unei femei în zidurile bisericii s-ar putea răspîndi între oaspeții sosiți din țările robite sultanului, și în care el vrea să reaprindă flacăra speranțelor de libertate. Deținătorii tainei au fugit, dar oștenii trimiși pe urmele lor îi prind unul cite unul și-i aduc înaintea domnitorului. Surpriză

însă! Zidarii, pînă ieri lesne de deosebit între ei, au căpătat acum o fizionomie unică („pentru toate cele zece ipostaze — precizează dramaturgul — apare totdeauna unul și același om”), diferențiindu-se doar prin detalii vestimentare sau de comportament, și toți pretind că-i cheamă Manole... Zidarul I este mut, totuși încearcă prin gesturi să-și asume această identitate. Zidarul II pare un om bătrîn și obosit și refuză să răspundă la întrebări. Zidarul III e schilodit în urma surpării zidurilor, iar mărturia lui — sibilinică și contradictorie: „Poate că zidurile n-au căzut niciodată. Mai știi? Mi s-o fi năzărit mie”. Zidarul IV, tînăr și vesel, cu o ploscă atîrnată la briu, recunoaște fără ocol că zidirea a avut loc. Dovada? Turlele mici, răsucite ca două vrejuri, înfășoară brațele rugătoare ale femeii! Zidarul V „are o privire tristă și liniștită”, dar izbucnește sfîșietor la spusele fiicei domnitorului că a auzit plînsul femeii din zid: „Pe mine!... Pe mine mă strigă!...”

Partea a II-a a piesei ne strămută în amurgul aceleiași zile. Sfințirea lăcașului a avut loc și prin aceasta, s-ar zice, planul lui Manole a izbîndit „Biserica-i sfințită și-n umbra-i de lumină / Am adunat din cioburi coroana bizantină!”. Domnul însă își continuă ancheta, mînat acum în chip exclusiv de setea aflării adevărului. Zidarul VI e un italian cu gesturi și cu fraze s’-adiate. Depoziția lui e și ea enigmatică și se pierde în considerații asupra sensului simbolic al celor trei rozete, sculptate deasupra ușii de intrare a bisericii. Zidarul VII, cu a-lură de visător incurabil, declară că a zidit femeia în vis și că, noapte de noapte, continuă s-o zidească. Zidarul VIII „are privirile și glasul unui om cu mințile rătăcite”, iar manifestările lui îl amintesc pe Ion din **Năpasta**. Mai departe, independent de voința domni-

* Dan Tărchilă, „Zidarul”, *Unsprezece variațiuni dramatice pe tema legendei „Meșterul Manole”*. Ed. Eminescu, 1981.

torului, anchetei sale i se adaugă un episod neașteptat și straniu. Domnița Ruxandra apare ca o somnambulă în mijlocul slujitorilor de la curte, și urmează ceea ce s-ar putea numi „reconstituirea” actului zidirii, într-un fel de transă colectivă, în care slujitorii scandează în cor: „Var și cărămidă, / Că-i lucrare lungă / Și durere multă!”, iar domnița repetă obsesiv „Manole, Manole! / Meștere Manole! / Zidul rău mă strânge! / Zidul rău mă strânge!” Zidarul IX, apariție cu totul fugitivă, rumpe în scenă la sfârșitul „reconstituirii” și strigă tunător: „Vă blestem! Vă blestem!... Vă blestem!...”

Partea a III-a a piesei se desfășoară în tîrziul nopții, la lumina sfîșnicilor aprinse. Este marea scenă, îndelung așteptată, a confruntării dintre domnitor și adevăratul Manole. Pe acesta nu-l mai aduc oștenii, ci se ivește de bună-voie și afirmă că n-a lipsit nici o clipă din cetate. După spusele lui, zidurile se prăbușeau deoarece golul dintre ele era prea mare și se zbătea să scape. Pentru izbînda construcției fiind nevoie „de un singur suflet”, Manole i-a unit pe zidari printr-o durere, punîndu-i să jure că vor jertfi o femeie, și apoi prefăcîndu-se într-o noapte că-și zidește propria soție. De atunci înainte zidarii și-au pierdut identitatea, au început să se cheme, între ei, cu numele de Manole, și să semene între ei ca frații. În zidul bisericii n-a fost așadar zidită o femeie, ci un vis: „Nu ne putem îngropa decît visurile. (...) Lăcașul pe care îl l-am ridicat e împietrirea unui vis, cel din urmă vis al meu și cel mai frumos”. Lucrurile s-ar fi putut opri, după opinia noastră, aici. Dar meșterul continuă prin a destăinui că el însuși dărima zidurile, din „frica de sfîrșit”, și se dedă apoi unui veritabil delir speculativ, declarînd că urăște cercul, deoarece acesta „e o aberație a liniei drepte”, și că pentru a-l distruge „sîntem sortiți să trecem prin spirală”, care e „marea minciună a universului” (?): „Eu m-am luptat cu cercul, cînd am fost înălăuntrul lui, am trecut prin chinurile spiralei și am izbîndit prin linia dreaptă”. Ce ar trebui să facă domnitorul spre a limpezi, în fine, taina? „Să dărîmi biserica! Și o vei afla!”

Rămăs singur, Neagoe se liniștește, cu gîndul că în biserică nu e zidită nici o femeie („Lăcașul meu e curat din temelii pînă la virful turlor!”), dar imediat se tulbură iarăși, din teama că — lipsite de suportul jertfei umane — zidurile se vor prăbuși. Din convorbirea ce urmează între Neagoe și doamna Despina, rezultă că ambii fuseseră înștiințați, cu trei ani în urmă, despre îngroparea unei femei în zidul bisericii, și astfel, ancheta de pînă aici apare brusc lipsită de sens,

cu toate protestele domnitorului că n-ar fi crezut cele aflate la vremea lor. Mai apoi, Neagoe își dezvăluie intenția de a-i ucide pe zidari, ca nu cumva ei să înalțe un alt lăcaș, mai frumos decît al său. Meșterii sînt însă eliberați din temniță, de către domnița Ruxandra. Urmăriți de oștenii trimiși din nou să-i prindă, zidarii se urcă toți pe biserică și de acolo își dau drumul în gol. (Deducem că urmăriții au avut la îndemină o scară, dar urmăriții — inexplicabil — nu!) Cele întîmplate îi oferă lui Neagoe prilejul de a conchide, cam emfatic: „Manole nu există! N-a existat niciodată! Doar un lăcaș frumos pe care eu, Neagoe Basarab, l-am făcut biserică azi de dimineață. Dincolo de ziduri, legendă!”

Ce se poate spune acum, ca impresie asupra întregului? Dramaturgul a vrut, de bună seamă, să evite o interpretare univocă a mitului, dar s-a lăsat prea mult ispitit de himera cuprinderii lui „totale”. Ce nu găsim, în cele „unsprezece variațiuni” (zece — ale zidarilor cea din urmă — a „ziditorului”)? Și ideea că, într-un mare efort colectiv, oamenii își pierd identitatea și se confundă cu scopul urmărit în comun. Și ideea că arta poate însemna, rînd pe rînd ori simultan, nebulie, visare perpetuă, rană, stare euforică, istovire, blestem, vinovăție, muțenie... Și ideea că opera își eternizează modelul (turlele răsucite sînt aidoma brațelor rugătoare ale femeii), și aceea că ea își suprimă creatorul, și aceea că arta ascunde un mister insondabil, a cărui divulgare ar anula-o... Dar, și considerații nebulos-eseistice, privind unele componente plastice ale edificiului de la Curtea de Argeș (rozetele de deasupra intrării, apoi cercul, spirala, linia dreaptă). Și... și... și... Toate acestea sînt valabile în principiu, dar insuficient susținute dramatic, abandonate în stadiul de schiță. Mai departe. Nu vom cere, desigur, realism psihologic unei lucrări dramatice de asemenea factură, totuși logica interioară a evoluției personajelor rămîne obligatorie. Atitudinile domnitorului încalcă frecvent această cerință, căci mișcarea lor este prea sinuoasă spre a nu fi și contradictorie. Inițial, Neagoe apare ca un principe fixat exclusiv asupra țelului politic al construcției pe care a ordonat-o, ulterior el se pierde în meandrele anchetei, pentru ca la sfîrșit să se vadă că ancheta însăși, în raport cu informațiile mai vechi de care dispunea domnitorul, e sau tardivă, sau lipsită de obiect. Cîtînd la urmă „scena ziditorului”, te înțrebi nedumerit: ce vrea, de fapt, Neagoe? Un lăcaș „curat”, sau unul impur, dar trainic? Acest joc de-a enigma se sfîrșește prin a obosi.

În ciuda motivelor de insatisfacție asupra cărora am stăruit mai sus. **Zida-
rul** nu dezmințe priceperea lui Dan
Tărchilă în construcția ingenioasă a si-
tuațiilor și în minuțioasă incisivă a repli-
cii. Sub acest din urmă aspect, o nouă
tate în cuprinsul operei dramaturgului o
constituie scrierea în versuri a dialogu-
rilor dintre Neagoe și Despina, care își
sporesc astfel nota de solemnitate auli-
că. Fără a fi scutite de căderi în pro-
zaism sau de erori prozodice, versurile
capătă, din când în când, o fluiditate și un
patos remarcabil: „Nu ne-au sosit doar
viii la tainica-nțelnire. / Și morții sînt

de față! Pe drumuri lungi de Cozii /
Au și pornit călare spre Argeș voie-
vozii! / Cu Mircea lor în frunte, la-ntre-
cere cu vîntul, / Vin mai tăcuți ca ce-
rul, mai nevăzuți ca vîntul! / Nu-i simți
cum galopează? Cu rouă pe armuri /
Despică lumea-n două și despletesc pă-
duri. / Tăișul lunii-aleargă din urmă
să-i ajungă. / În dreapta lor e ziuă și
noapte-n partea stingă, / În zale stră-
lucinde care-i îmbracă-n regi, / Curg ca
un Olt de aur: armata e de regi! /
Auzi-i! Bat în poartă cu săbiile-n tea-
că! / Vin Basarabii! Iată-i! Deschide-le
să treacă!“.

Un gest cultural

*Breviar, Remember, Ti-
nerete fără bătrînețe*: trei
titluri ale unor volume —
cuvîntul este impropriu,
dar altul mai potri-
vit e greu de găsit — edi-
tate de Teatrul Tineretu-
lui din Piatra Neamț. Nu
este vorba despre niște
caiete-program (cum pu-
blică uneori, cu real folos
și succes, alte teatre), nici
despre microreviste de
teatru, așa cum sînt cele
tipărite la Iași, Bacău sau
București. Sînt, de fapt,
secțiuni ale unei adevă-
rate monografii a acestui
teatru, care-și poartă, de
20 de ani, cu mindrie, em-
blema sa de vitalitate și
cutezanță. *Breviarul* con-
ține lista completă (pînă
la 1 septembrie 1981) a
spectacolelor montate, cu
fișele lor de creație, ex-
haustive, cu menționarea
principalelor referiri cri-
tice prilejuite de aceste
montări, și însoțită, cum e
firească, de un bogat ma-
terial iconografic. *Remember*
conține „catalogul“ tutu-
ror colaboratorilor Teatru-
lui Tineretului, de-a lun-
gul celor 20 de ani de ac-
tivitate (ajungînd, si el,
cu enumerarea, pînă la a-

ceași dată), fiecare nu-
me, însoțit de fișa de cre-
ație pe scena de la Piatra
Neamț. În fine, *Tinerete
fără bătrînețe* prezintă co-
lectivul actoricesc al tea-
trului (tot la 1 septembrie
1981). Din păcate, la a-
ceastă secțiune există și
inexplicabile lacune: de
ce nu sînt prezentați și re-
gizorii, scenograful, con-
ducerea, secretariatul lite-
rar? Poate, dintr-un fel
de modestie, cred însă că
greșit înțeleasă.

Avem deci în față trei
cărți despre istoria și pre-
zentul unui teatru pe care
il dorim cu toții „fără bă-
trînețe“. Dincolo de inte-
resul pe care îl prezintă
lucrările în sine (redac-
tori, Paul Findrihan și
Mircea Zaharia, ajutați de
Eduard Covali și Alexan-
dru Lazăr), atît pentru
specialiști cît și pentru pu-
blicul larg, merită să me-
dităm la semnificația a-
cestui gest cultural. Cele
trei titluri se alătură unui
al patrulea, editat cu ci-
teva luni în urmă — *Thé-
âtre de la jeunesse*, care
prezintă, în trei limbi, mo-
mente importante ale

evoluției teatrului (exem-
plificate prin numeroase
fotografii și comentarii din
presă). Toate trebuie le-
gate și de filmul mono-
grafic realizat de Cornel
Nicoară și prezentat cu o-
cazia jubileului instituției,
precum și de expoziția de
fotografii și diapozitive,
pe care același Cornel Ni-
coară o ține permanent la
dispoziția celor interesați.
Toate aceste fapte demon-
strează o grijă foarte rar
întîlnită în alte teatre,
pentru constituirea unei
istorii bazate pe argumen-
te documentare. Nu pu-
tem despărți aceasta de
contribuția directorului
teatrului, Gheorghe Bun-
ghez. Nici un efort
de creație — nici un
efort uman, în fond — nu
a fost uitat, și nu va pu-
tea fi uitat, la Piatra
Neamț. Iar că merită, în-
tr-adevăr, să nu uităm ce
a însemnat și înseamnă
Teatrul Tineretului din
Piatra Neamț, o dovedește
simpla înșiruire a nume-
lor cuprinse în *Breviar*.
Citiți-o, și vă veți con-
vinge.

Dinu KIVU